

موسسه / پژوهشکده / مرکز مرتبط: موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور

عنوان: چارچوب مدیریت مشارکتی مقابله با بیابان زایی

یافته منتج از پروژه شماره: ۲-۰۹-۰۹-۰۳۱-۰۶۵۹-۹۸۰۶ مدت اجرا: ۲ سال

مجری: یاسر قاسمی آریان رتبه علمی: استادیار پژوهش

آدرس الکترونیکی مجری: ghasemiaryan@rifr-ac.ir

تعریف مسئله و اهمیت موضوع:

بیابان‌زایی، پس از دو بحران آب و تغییر اقلیم، به عنوان سومین چالش جهانی در قرن ۲۱ مطرح است. «زلزله خاموش»، تعبیری است که برگرفته از اثرات گسترده اکولوژیکی، اجتماعی و اقتصادی (از جمله فقر شدید و گسترده و تخریب منابع پایه) بیابان‌زایی است. امروزه، این حقیقت به‌طور جدی برای کشورها روشن شده است که روش‌های دولت‌مدار مدیریت منابع طبیعی و مقابله با بیابان‌زایی، بسیار ناموفق بوده و یا دستاوردهای حاصل با هزینه‌های زیاد تحقق یافته است. برعکس، ابتکارات مبتنی بر مشارکت اجتماعات محلی، به شکل گسترده‌ای در معکوس نمودن روند تخریب آن‌ها اثر مثبت داشته و تقویت معیشت و ارتقای وضعیت اقتصادی آنان را به همراه داشته است. لذا، در طول دو دهه اخیر، تقویت سرمایه‌های اجتماعی، مبنای اجرای اکثر پروژه‌های سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور قرار گرفته و در این راستا، پروژه‌های ملی و بین‌المللی متعددی با موضوع مدیریت مشارکتی مقابله با بیابان‌زایی به مرحله اجرا رسیده است. راهبرد اصلی این پروژه‌ها بر ایجاد و تقویت نهادهای اجتماعی (گروه‌های توسعه روستا) و اقتصادی (صندوق اعتباری خرد) استوار بوده، که زمینه‌های مشارکت فعال مردم محلی در تمام مراحل تصمیم‌سازی، برنامه‌ریزی، نظارت و بهره‌برداری پروژه‌های مقابله با بیابان‌زایی (شامل نهالکاری، مدیریت رواناب، مدیریت چرا، بذرکاری و بذرپاشی، احداث بادشکن زنده و غیرزنده و ... فراهم نماید. با اینحال، علی‌رغم وجود گزارشات و مستندات متعدد در زمینه موفقیت این نهادها، برخی از آنان در ادامه نیمه‌فعال و یا غیرفعال شده و کارایی از پیش تعیین شده را از دست می‌دهند. در همین راستا، تدوین چارچوبی که بتواند به پایداری نهادهای اجتماع‌محور در راستای مدیریت مشارکتی مقابله با بیابان‌زایی کمک نماید، نقش مهمی در افزایش ضریب موفقیت پروژه‌ها خواهد داشت. دستیابی به این مهم، هدف اصلی تحقیق حاضر بوده که با استفاده از ابزار پرسشنامه محقق شده است. بهره‌بردار این یافته کارشناسان و مروجان پهنه‌ها، کارشناسان شرکت‌های فنی و مهندسی و مدیران و کارشناسان سازمان‌های اجرایی مرتبط با مدیریت منابع طبیعی و مقابله با بیابان‌زایی هستند. مشاوران و تسهیلگران اجتماعی نیز می‌توانند بهره‌بردار این یافته باشند.

دستورالعمل بکارگیری یافته در عرصه:

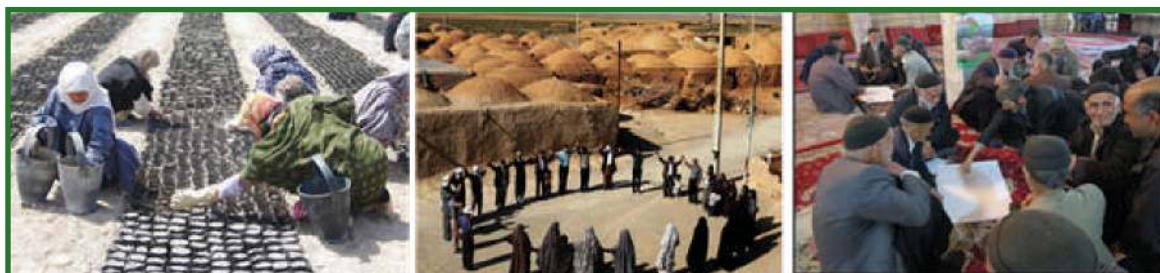
بر اساس چارچوب مدیریت مشارکتی مقابله با بیابان‌زایی، مروج و یا تسهیلگر اجتماعی در استقرار نهادهای

- مشارکتی می‌بایست گام‌های اجرایی زیر را ملاک عمل قرار دهد تا شاهد پایداری نهادهای تشکیل یافته باشد.
- ۱- قبل از تشکیل نهادهای مشارکتی وضعیت شاخص‌های سرمایه اجتماعی (اعتماد، انسجام و مشارکت) و اقتصادی (پس‌انداز، درآمد و تنوع معیشت) را در محدوده اجرای طرح مشخص نماید.
 - ۲- با استفاده از روش تحلیل شبکه‌ای (SNA) و استخراج شاخص‌های تراکم، میزان دوسویگی و انتقال یافتگی پیوندها، مرکزیت درجه و میانگین فاصله ژئودزیک به تحلیل ساختاری پیوندهای اعتماد و مشارکت اجتماعی بپردازد.
 - ۳- نتایج حاصل از تحلیل ساختاری را در ایجاد نهادها (به‌طور مثال در هر نهاد یک فرد با درجه مرکزیت بالا (نفوذ) و افراد دیگر با سایر خصوصیات مستخرج از تحلیل شبکه حضور داشته باشند) به کار گیرد.
- در تشکیل نهادها ویژگی‌های ساختاری و ترکیبی آن‌ها (در ترکیب نهادها می‌بایست برخی شاخص‌ها شامل سن، شغل، تحصیلات، جنسیت، نسبت خویشاوندی و ... مد نظر قرار گیرد.
- برای حفظ پایداری نهادها در هر یک از مراحل شکل‌گیری، آشفستگی، تثبیت و عمل نهادها برنامه‌ریزی نماید. این برنامه‌ریزی، می‌بایست اقدامات لازم برای رفع موانع پایداری نهادهای اجتماعی و اقتصادی را در قالب ۵ گروه عوامل اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، انضباطی، آموزشی- ترویجی و سیاستگذاری- مدیریتی پیش‌بینی نماید.

نتایج و مزایای حاصل از بکارگیری یافته در عرصه:

مدیریت منابع طبیعی و مقابله با بیابان‌زایی با وجود محدودیت‌های شدید تشکیلاتی، ساختاری، اعتباری و نیروی انسانی، بدون مشارکت واقعی اجتماعات محلی امکان‌پذیر نخواهد بود. در این راستا، استقرار یک مشارکت پایدار، نیازمند ایجاد و تقویت نهادهای اجتماعی مبتنی بر تجارب و یافته‌های علمی است. ایجاد و تقویت نهادهای اجتماعی و اقتصادی در اجتماعات محلی با استفاده از یافته‌های این تحقیق، می‌تواند پایداری این نهادها را در درازمدت تضمین نماید. موضوعی که همواره یک چالش جدی در مدیریت مشارکتی بوده است. نتیجه بکارگیری این رویکرد، مشارکت واقعی مردم محلی در هر یک از مراحل حفظ، احیا، توسعه و بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی و متعاقباً کاهش معنی‌دار هزینه‌های اجرای پروژه‌های مقابله با بیابان‌زایی (حداقل ۵۰ درصد) خواهد بود.

عکس/عکس‌های شاخص از یافته:

تصاویری از نهادهای مشارکتی مقابله با بیابان‌زایی در منطقه سربیشه خراسان جنوبی